

BẢO TỒN TOÀN DIỆN VÀ BỀN VỮNG DI SẢN VĂN HÓA HUẾ

TS. NGUYỄN THẾ HÙNG*

Cách đây 5 năm, di tích Cố đô Huế kỷ niệm 15 năm được công nhận là Di sản văn hóa Thế giới, cũng là thời điểm kết thúc chặng đường đưa di tích vượt qua tình trạng cứu nguy khẩn cấp để bước sang một chặng đường mới, hướng tới mục tiêu phát triển bền vững. Nhã nhạc - Âm nhạc cung đình Việt Nam đã tròn 10 năm nhận danh hiệu Kiệt tác di sản văn hóa phi vật thể và truyền khẩu của nhân loại (nay là Di sản văn hóa phi vật thể Đại diện của nhân loại). Hai di sản văn hóa, một vật thể, một phi vật thể đều nằm trên địa bàn tỉnh Thừa Thiên Huế, và đều có vinh dự là những di sản văn hóa đầu tiên của Việt Nam được vinh danh ở mỗi lĩnh vực. Qua đó thử nghiệm lại những kết quả đã đạt được và cả những hạn chế của 20 năm bảo tồn phức hợp di sản Cố đô Huế.

- Di tích Cố đô Huế đã nhận được sự quan tâm đặc biệt của Đảng và Nhà nước, của các Bộ, ngành, của Tỉnh ủy, Ủy ban nhân dân tỉnh Thừa Thiên Huế và của toàn bộ xã hội đối với công cuộc bảo tồn Di tích Cố đô Huế. Chỉ sau 3 năm được vinh danh, trong bối cảnh còn nhiều khó khăn, việc bảo tồn di tích Cố đô Huế đã được triển khai theo quy hoạch. Ngày 12 tháng 2 năm 1996, Thủ tướng Chính phủ có Quyết định số 105/TTg phê Duyệt án Quy hoạch bảo tồn và phát huy giá trị di tích Cố đô Huế 1996- 2010 thể hiện quyết tâm của Đảng, Nhà nước và các ngành, các cấp trong việc bảo tồn di tích Cố đô Huế. Nhận thức chung từ trung ương tới địa phương đối với vai trò, ý nghĩa và nhiệm vụ bảo vệ di tích Cố đô Huế ngày càng cao và tiếp tục được cụ thể hóa bằng những quyết định, chính sách hết sức cụ thể: Quyết định phê duyệt Đề án điều chỉnh quy hoạch bảo tồn và phát huy giá trị di tích Cố đô Huế

giai đoạn 2010 - 2020 (Quyết định số 818/QĐ-TTg ngày 07 tháng 6 năm 2010); Quyết định Về một số cơ chế, chính sách hỗ trợ đầu tư bảo tồn và phát huy giá trị di tích Cố đô Huế của Thủ tướng Chính phủ (Quyết định số 1880/QĐ-TTg ngày 12 tháng 12 năm 2012 được ban hành cho phép tỉnh Thừa Thiên Huế triển khai đồng bộ và mạnh mẽ hơn nhiều nhiệm vụ mà trước đây khó có khả năng thực hiện.

Về việc đầu tư cho di tích, ngân sách TW mỗi năm hỗ trợ cho tu bổ di tích hàng chục tỷ đồng, Chương trình mục tiêu quốc gia về văn hóa hỗ trợ mỗi năm 25 tỷ đồng và mức độ hỗ trợ này đã được giữ trong nhiều năm nay, nâng tổng kinh phí hỗ trợ trong hơn 10 năm qua từ Chương trình mục tiêu quốc gia lên tới 300 tỷ đồng để trở thành nguồn lực quan trọng nhất cho việc tu bổ di tích Cố đô Huế. Trong những năm tới đây, với cơ chế đặc biệt, việc bảo tồn di tích này sẽ còn nhận được sự đầu tư nhiều hơn nữa. Cùng với sự đầu tư của Nhà nước, sự đầu tư ngân sách địa phương, sự hỗ trợ của quốc tế, sự đóng góp của các tổ chức, cá nhân và nguồn tái đầu tư từ nguồn thu bán vé đã mang lại một khoản chi phí rất quan trọng để gìn giữ di tích Cố đô Huế. Với sự quan tâm ấy, dưới góc độ của những người trực tiếp làm công tác bảo tồn di sản văn hóa, không chỉ bày tỏ sự biết ơn mà cần xác định trách nhiệm và nỗ lực nhiều hơn nữa đối với việc bảo tồn Di tích Cố đô Huế để di tích mãi mãi là "viên ngọc sáng lung linh trên bầu trời di sản văn hóa thế giới".

- Việc bảo tồn Di tích Cố đô Huế bao hàm cả di tích vật thể và di sản văn hóa phi vật thể được triển khai đồng bộ. Việc bảo tồn di sản vật thể, phi vật thể, cảnh quan thiên nhiên trong Quyết định phê duyệt Dự án Quy hoạch tổng thể của Thủ tướng Chính phủ, năm 1996, đã nêu quan điểm, mục tiêu,

* Cục trưởng Cục Di sản văn hóa

nhưng chưa xác định nội dung đầu tư, đến nay đã được đưa vào Quyết định 818 QĐ-TTg của Thủ tướng Chính phủ. Quyết định đã nêu rõ quan điểm: “Bảo tồn, phát huy giá trị di tích Cố đô Huế phải thực hiện đồng thời, đồng bộ trên cả ba lĩnh vực là di sản văn hóa vật thể, di sản văn hóa phi vật thể, di sản văn hóa cảnh quan đô thị và thiên nhiên”, do đó, nội dung đầu tư đã đề cập khá toàn diện các lĩnh vực.

Trong hơn một thập niên qua, không dưới 30 công trình có quy mô lớn từ Đại Nội tới thành quách, lăng tẩm và hạ tầng kỹ thuật trong phạm vi di tích đã được tu bổ. Việc triển khai các dự án tu bổ được thực hiện bảo đảm quy trình, đáp ứng các nguyên tắc khoa học về bảo tồn di tích. Nhiều dự án có nội dung phức tạp được triển khai sau nhiều lần tổ chức hội thảo xin ý kiến các nhà khoa học ở Trung ương và địa phương. Các chuyên gia của UNESCO và nhiều tổ chức quốc tế khác đã tham gia giám sát hoặc kiểm tra các dự án này đều có những đánh giá tích cực. Bên cạnh đó, đội ngũ những người làm tư vấn thiết kế, tư vấn thi công, cũng như công nhân lành nghề có nhiều cơ hội để cùng với những người quản lý “sát hạch” trình độ chuyên môn của mình ở nhiều phương diện và điều đó giúp cho việc nâng cao trình độ chuyên môn của mỗi cá nhân, góp phần vào việc hình thành đội ngũ những người làm công tác tu bổ di tích ngày càng vững về chuyên môn, đông đảo về số lượng. Hàng chục chương trình nghiên cứu về Nhã Nhạc, về lễ hội, về di sản Hán - Nôm... đã được triển khai đạt chất lượng tốt. Đã nhiều năm, mặc dù về mặt nhận thức, chúng ta đã nhận diện được giá trị về đẹp của thiên nhiên Huế, và, đã từ lâu sự gắn kết giữa công trình kiến trúc của chốn Kinh thành với cảnh quan thiên nhiên được ngợi ca như một đặc điểm nổi bật của quần thể di tích Cố đô Huế. Việc bảo tồn cảnh quan của Cố đô Huế là một bài toán hóc búa, nhưng ba năm trở lại đây, chúng ta đã có điều kiện kinh phí để tu bổ Hộ Thành Hà, nạo vét sông Ngự Hà, di dời gần 500 hộ dân sống ở khu vực quan trọng của di tích. Gần đây Trung tâm Bảo tồn di tích Cố đô Huế cũng đã chuẩn bị các dự án để tu bổ các điểm di tích có nhiều không gian thiên nhiên rộng lớn như vườn Thiệu Phương, hồ Học Hải... Ba nội dung trụ cột của hoạt động bảo tồn di tích Cố đô Huế đã được triển khai khá toàn diện và bảo đảm chất lượng chuyên môn.

- Cách đây không lâu, có ý kiến cho rằng, thương hiệu di sản văn hóa và thiên nhiên thế giới trị giá hàng trăm triệu đô la Mỹ để muốn nói rằng

danh hiệu này có tác dụng to lớn đối với việc phát triển kinh tế - xã hội của địa phương nơi có di sản. 20 năm di tích Cố đô Huế được công nhận là di sản văn hóa thế giới, nhưng chúng ta chưa có những đánh giá đầy đủ dưới góc độ kinh tế để thấy hết những giá trị của di tích Cố đô Huế trên nhiều phương diện (không chỉ đơn thuần ở tác dụng giáo dục, hưởng thụ văn hóa, phục vụ du lịch...). Đặt một giả thiết, nếu tỉnh Thừa Thiên Huế không có di tích Cố đô Huế thì số lượng khách du lịch so với hiện nay là bao nhiêu; diện mạo, cơ cấu kinh tế... của địa phương sẽ như thế nào. Bảo tồn di tích đương nhiên là một nhiệm vụ rất nặng nề nhưng có phải là một gánh nặng hay không. Do vậy, có thêm sự vào cuộc của các chuyên gia kinh tế là hết sức cần thiết để chúng ta nhận diện đầy đủ vai trò của di tích Cố đô Huế đối với sự phát triển kinh tế không chỉ của Thừa Thiên Huế mà là của vùng, miền nếu không muốn nói rộng hơn là của cả nước. Từ nhận diện đúng giá trị, vai trò, tầm quan trọng của kho tàng di sản văn hóa Huế, chúng ta mới ứng xử phù hợp, có chiến lược, có chiều sâu, để bảo vệ di sản văn hóa Huế "... là một bộ phận hữu cơ của hệ thống cổ kế các chính sách phát triển kinh tế và xã hội..." và "Những chức năng mới và các mạng kết cấu hạ tầng do đời sống đương đại đòi hỏi phải thích hợp với đặc trưng của thành phố lịch sử" (Hiến chương về bảo vệ thành phố và đô thị lịch sử của UNESCO); để ứng xử đó trở thành điều hiển nhiên trong tâm thức của mỗi người Việt Nam không chỉ đối với di sản văn hóa Huế mà với cả kho tàng di sản văn hóa Việt Nam.

- Bảo vệ, giữ gìn mới chỉ là một nửa nhiệm vụ, đương nhiên phải ưu tiên làm trước. Bảo tồn di sản văn hóa không đồng nghĩa với cách hiểu "giữ nguyên hiện trạng" hoặc "ôm khư khư". Việc khai thác di tích được làm tốt sẽ mang lại những lợi ích sau: Tăng nguồn thu để có thêm kinh phí cho tu bổ di tích, tạo thêm sản phẩm phục vụ khách tham quan, tạo thêm công ăn việc làm cho cộng đồng địa phương, nâng cao đời sống của những người trực tiếp trông nom di tích. Số thu từ hoạt động dịch vụ của Trung tâm Bảo tồn Di tích Cố đô Huế trong những năm qua còn thấp, bên cạnh đó, việc thử nghiệm một số mô hình mới trong tổ chức khai thác di tích còn gặp nhiều ý kiến khác nhau. Dù vậy, đẩy mạnh hoạt động dịch vụ vẫn là một nhiệm vụ mà những tổ chức, cá nhân dù đang trực tiếp hay gián tiếp tham gia vào hoạt động bảo tồn, phát huy giá trị di tích cần đẩy mạnh hơn nữa trong thời gian tới. *Luật di sản văn hóa* cho phép và khuyến khích

việc phát huy giá trị của di tích phục vụ khách tham quan, những quy định cụ thể cần sớm được chính quyền địa phương ban hành. Các di sản văn hóa và thiên nhiên thế giới ở nhiều nước đã làm rất thành công, chắc hẳn, Trung tâm Bảo tồn Di tích Cố đô Huế và nhiều doanh nghiệp ít nhiều có quan hệ sẽ hợp tác chặt chẽ, sáng tạo ra nhiều sản phẩm có chất lượng nhưng vẫn giữ gìn tốt di tích để hoàn thành trọn vẹn hơn nữa nhiệm vụ sau, nhiệm vụ khai thác di tích một cách bền vững.

- Hoạt động phát huy giá trị di sản văn hóa mà đặc biệt là nghệ thuật truyền thống, ẩm thực truyền thống, nghề thủ công truyền thống... đã được khai thác khá hiệu quả. Nhưng bên cạnh việc phát huy những giá trị truyền thống thì việc khai thác các yếu tố truyền thống của các loại hình nghệ thuật hiện đại cũng cần được chú trọng. Trong một tham luận cách đây 5 năm, chúng tôi đã dẫn tới một ví dụ: Hàng đêm, một chương trình múa hiện đại ngời ca triểu đại Đường, ngời ca vẻ đẹp của Dương Quý Phi được biểu diễn tại một nhà hát tráng lệ của thành phố Tây An (Trung Quốc), Kinh đô của triều đại Đường vĩ đại thuở xưa đã thu hút biết bao du khách. Sau khi xem biểu diễn nghệ thuật, nhiều du khách lại muốn đi tham quan các điểm di tích mà vở múa đề cập tới. Triều Nguyễn và các nhân vật lịch sử của giai đoạn này sẽ là những đề tài vô tận giúp cho khai thác phát huy giá trị di tích một cách sống động và hấp dẫn.

- Di sản văn hóa Việt Nam nói chung cũng như di tích Cố đô Huế nói riêng luôn nằm trong sự quan tâm của toàn xã hội và cũng như các di tích khác đã được công nhận là di sản thế giới, việc bảo tồn di tích Cố đô Huế luôn vượt ra ngoài phạm vi một địa phương. Nhiều dự án tu bổ di tích mới bắt đầu từ hội thảo xin ý kiến các nhà khoa học đã làm dấy lên sự quan tâm của các cơ quan thông tin đại chúng, của cộng đồng nhân dân địa phương nơi có di tích và cuối cùng là của nhân dân cả nước. Tổng hợp các ý kiến cả thuận chiều và trái chiều, ý kiến đúng và chưa đúng thì sự tác động, về cơ bản, là tích cực, vì nó giúp cho việc thúc đẩy việc nâng cao trình độ của người quản lý, người tư vấn... Bên cạnh hệ thống lý luận về tu bổ di tích mang đặc điểm Huế đang dần hình thành một nếp làm việc khoa học, liên ngành, liên cấp, luôn lắng nghe tiếng nói của cộng đồng, của các cơ quan thông tin đại chúng... để kịp thời bổ sung, hoàn chỉnh, hoàn thiện và giải đáp, trao đổi một cách có trách nhiệm.

Hoạt động bảo tồn di tích Cố đô Huế và di sản văn hóa phi vật thể Nhã nhạc đã đạt được nhiều kết

quả đáng trân trọng. Có được kết quả này không thể không thể không nói tới sự hỗ trợ của cộng đồng quốc tế, các nhà khoa học cả trong và ngoài nước. Tăng cường tham vấn khoa học là một yếu tố then chốt để duy trì chất lượng và nâng cao chất lượng của các dự án bảo tồn dù là vật thể hay phi vật thể.

- Nhiều chuyên gia mong mỏi và kỳ vọng về việc Trung tâm Bảo tồn Di tích Cố đô Huế sẽ đóng một vai trò to lớn hơn ở khu vực miền Trung với tư cách là một trung tâm nghiên cứu khoa học về bảo tồn. Nghiên cứu cơ bản về kỹ thuật bảo tồn như đặc tính, độ bền, sự phân hủy vật lý và sinh học, sự biến chất của gỗ, gạch, đá, đồng, sắt...; kết cấu kiến trúc với môi trường mưa bão và sự biến đổi khí hậu, có ý nghĩa hầu hết sức quan trọng đối với việc nâng cao chất lượng tu bổ di tích. Việc thành lập một đơn vị nghiên cứu chuyên sâu về kỹ thuật bảo tồn di tích, di vật trực thuộc Trung tâm Bảo tồn Di tích Cố đô Huế đã đặt ra nhiều năm nay và rất cần có những bước đi cụ thể.

- Huế là một trọng tâm giáo dục ở miền Trung, bởi vậy, việc củng cố mối quan hệ giữa những người làm bảo tồn với cộng đồng địa phương và các học sinh, sinh viên trên địa bàn để thực hiện khẩu hiệu "Di sản thế giới nằm trong tay thế hệ trẻ" được Ủy ban Di sản thế giới đề ra cần lồng ghép chặt chẽ với "Phong trào xây dựng trường học thân thiện, học sinh tích cực" và việc giảng dạy di sản văn hóa trong trường học đang được Bộ Giáo dục và Đào tạo, Bộ Văn hóa, Thể thao và Du lịch phối hợp triển khai. Mỗi người dân, mỗi học sinh, sinh viên đang học tập ở Thừa Thiên Huế, mỗi người khách du lịch đều có thể tham gia nhiều hơn nữa vào công cuộc bảo tồn di sản văn hóa Huế.

Di tích Cố đô Huế chiếm vị trí quan trọng trong kho tàng di sản văn hóa Huế, kho tàng di sản văn hóa Huế chiếm vị trí quan trọng trong kho tàng di sản văn hóa Việt Nam. Di sản văn hóa Huế đã đóng góp xứng đáng vào việc giáo dục tình yêu đất nước, yêu quê hương, giữ gìn bản sắc văn hóa của dân tộc và nâng cao đời sống của nhân dân vùng có di sản, góp phần vào sự phát triển bền vững kinh tế của địa phương, quốc gia. Mỗi người dân Việt Nam đều có quyền tự hào về kho tàng di sản văn hóa mà cha ông đã để lại cho chúng ta. Niềm tự hào ấy sẽ giúp chúng ta có thêm trách nhiệm để giữ gìn kho tàng di sản văn hóa Huế trường tồn với đất nước./

N.T.H